

Preken over de brief van Paulus aan de Galaten, deel 2

AMSTELGEMEENTE VOORJAAR 2021

ALLEEN DOOR GELOOF

We gaan verder met de behandeling van Paulus brief aan de gemeentes in Galatië. De vorige keer zagen we dat Paulus de nadruk legde op de goddelijke oorsprong van zijn verhaal. Zijn boodschap was niet een menselijke boodschap zoals er zovelen zijn, maar een verhaal van bevrijding, van een nieuwe werkelijkheid die aanbreekt door wat God heeft gedaan in Jezus Christus. Vandaag gaan we verder met dit verhaal en staan we stil bij een belangrijk onderdeel van Paulus boodschap: rechtvaardiging door geloof.

Voor protestantse kerken is 'rechtvaardiging door geloof' een van de belangrijkste thema's van het geloof. In zekere zin zou je kunnen zeggen dat kerken in de protestantste traditie hun bestaan danken aan een herontdekking van wat het betekent om door geloof gerechtvaardigd te worden. Maarten Luther - met wie de reformatie in de 16e eeuw begon - kwam tot zijn vernieuwende inzichten over het evangelie door diepgravend met het punt van 'rechtvaardiging' te worstelen. Toen Hij eenmaal tot zijn nieuwe inzicht was gekomen was het - zo schrijft hij later - alsof de deuren van het paradijs waren opengegaan.

Hoewel het heel interessant is om stil te staan bij Luther's ontdekking, gaan we in dit verhaal ons richten op wat Paulus nu precies bedoelt met dit begrip. We letten daarbij specifiek op de context van de brief aan de Galaten. We lezen in vers 15 en 16:

'Hoewel wij Joden van geboorte zijn en geen zondaars uit andere volken, weten we dat niemand als rechtvaardige wordt aangenomen door de wet na te leven, maar door het geloof in Jezus Christus. Ook wij zijn tot geloof in Christus Jezus gekomen om daardoor, en niet door de wet, rechtvaardig te worden, want niemand wordt rechtvaardig door de wet na te leven.'

RECHTVAARDIG WORDEN

Rechtvaardig worden (ofwel door de wet na te leven ofwel Jezus te geloven): wat bedoelt Paulus daarmee? Als je het snel leest, dan kun je denken dat het gaat over een soort morele houding die je als mens aanleert. Je leert een steeds rechtvaardiger mens te worden door, ofwel de wet na te leven, ofwel door in Jezus te geloven. Rechtvaardig worden betekent dat dat je een beter mens wordt.

Maar dat is niet wat Paulus bedoelt. Als het Paulus het heeft over rechtvaardig worden, ofwel: rechtvaardiging, dan gaat het er niet om dat je een beter mens wordt, maar om iets anders. Rechtvaardiging bij Paulus heeft er meer mee te maken dat God het onrecht in het leven van mensen en in deze wereld rechtzet. Als er in Joodse kringen in de tijd van Paulus gesproken werd over rechtvaardiging, dan spraken ze over het moment dat God het volk vergeving zou schenken voor de ongehoorzaamheid uit het verleden en het onrecht dat hen is aangedaan weg zou nemen om het zijn rechtmatige plek in de wereld zou geven. De overtredingen zouden vergeven worden en de onderdrukking zou worden weggenomen. God zou orde op zaken stellen. Rechtvaardiging is dus niet alleen een individueel verhaal, maar ook gemeenschappelijk. En het betreft niet morele groei, maar bevrijding van onderdrukking en schuld.

Dat is belangrijk om in het oog te houden: als we het in de kerk over rechtvaardiging hebben, dan gaat het er dus niet om dat we steeds betere mensen worden in een wereld waarin een heleboel slechte mensen leven. Nee, dan gaat het erom dat we geloven dat God in ons leven en in deze wereld de dingen recht wil zetten. Dat betreft het onrecht dat we ondergaan, maar ook het kwaad dat we zelf begaan, zowel in persoonlijke zin als in gemeenschappelijke zin. Het gaat dus enerzijds over grote thema's als schuld van het slavernij verleden, de onderdrukking van minderheden, de vluchtelingenproblematiek, het systematische onrecht van onze samenleving, maar anderzijds ook om persoonlijke worstelingen als de pijn die we anderen gedaan hebben, het egoïsme waar we ons schuldig aan maken, het leed dat we te verduren hebben gehad van anderen. God wil dat recht maken: het persoonlijke en het gemeenschappelijke.

Maar hoe zet God dat onrecht dat we *gedaan* en *ondergaan* hebben dan recht in deze wereld en in onze levens? Paulus zet twee zienswijzen tegenover elkaar: ofwel we worden rechtvaardig door de wet, ofwel we worden rechtvaardig door het geloof in Jezus Christus.

Verwerking

- *Wat roept de 'Joodse' visie op rechtvaardiging uit Paulus' tijd bij je op? In hoeverre wijkt het af van wat jij eronder verstaat?*

MORELE RICHTLIJNEN

Laten we beginnen met de zienswijze waarbij je rechtvaardig wordt door de wet. Daarbij moeten we bedenken dat als Paulus het over de wet heet, hij een heel specifieke wet op het oog heeft. Hij heeft het over de hele verzameling morele en sociale wetten en voorschriften die het volk Israël van God ontving toen het door Hem uit Egypte bevrijdt was. Dat complex aan richtlijnen vormde het hart van het Jodendom de sterke nadruk op de naleving van deze wet. Als het volk deze wet strikt zou naleven, zou het volk tot z'n recht komen en zou een periode van bloei aanbreken. Als Paulus het dus heeft over wetten en richtlijnen, heeft hij het over een heel bijzondere variant: de wet van God.

Toch denk ik dat we het in zekere zin ook kunnen veralgemeniseren. De gedachte dat een samenleving of een bepaalde groepering pas tot bloei komt wanneer een geheel van morele richtlijnen - geschreven of ongeschreven - wordt nageleefd is niet alleen iets van het Jodendom, maar zien we ook om ons heen. Ieder politiek ideaal en iedere maatschappelijke beweging - of het nou black lives matter of het tegenovergestelde is, of het nou progressief vrijheidsdenken betreft of conservatisme - gaat uit van een complex aan ethische codes die nageleefd dienen te worden om persoonlijke en gemeenschappelijke bloei na te jagen.

Op zichzelf genomen zijn morele richtlijnen heel goed. Bepaalde ethische voorschriften zijn niet alleen handig, maar ook noodzakelijk om het sociale leven vorm te geven. Het is belangrijk dat je er niet zo maar op los leeft. Zeker als je - zoals het volk Israël - die wet van God ontvangen hebt.

Verwerking

- *Welke ethische code/morele richtlijn is het meest toonaangevend in jouw omgeving? Welke ideaal ligt daaraan ten grondslag?*

DE RADICALE OMKEER VAN PAULUS

Toch zegt Paulus: die strikte naleving van de wet - zelfs al zijn het Gods wetten zelf - gaat deze wereld en gaat je als mens niet redden. Je moet als mens en als samenleving geen heil verwachten van een strikte naleving van morele codes. Hoe komt Paulus ertoe om dat te zeggen?

Nou, Paulus is niet langzaam tot dat inzicht gegroeid in een geleidelijk proces van bewustwording, maar hij is radicaal van mening veranderd toen hij zelf oog in oog kwam te staan met Jezus. Paulus was zelf zo iemand die strikte nadruk legde op naleving van morele richtlijnen en ethische principes. Hij was een fervent aanhanger van Joods exclusivisme, maar door de ontmoeting met Jezus is hij radicaal van gedachten veranderd. Vanaf het moment dat hij Jezus ontmoette, was de wet in zijn ogen geen redmiddel meer. Integendeel: vanaf dat moment was de wet - en de strikte naleving ervan - juist een probleem.

Oog in oog met Jezus had Paulus namelijk geleerd dat de wet die God zelf gegeven had - en dus op zichzelf genomen heel goed was - zelfs in iets afschrikwekkends kon veranderen. Want diezelfde wet die door God was gegeven om bloei te brengen, was in handen van mensen veranderd in een instrument om Zijn Zoon ter dood te brengen. Blijkbaar kan het fundamenteel fout gaan wanneer mensen zich helemaal laten leiden door ethische principes. Hoe hoogstaand ze ook zijn, ze kunnen zo maar onrecht in de hand werken.

Dat is niet maar één keer gebeurd met Jezus, maar gebeurt telkens opnieuw. Ik moet denken aan wat er gebeurde na de Franse revolutie. In naam van vrijheid als hoogste principe - wie kan daar nou tegen zijn? - werd afscheid genomen van de monarchie, maar wat volgde was een schrikbewind waarbij 40.000 tot 50.000 mensen het leven lieten in naam van diezelfde vrijheid. Ik moet denken aan onze verworvenheid van seksuele vrijheid, waar we als samenleving met de nodige trots over spreken, maar het gevolg is dat er nog nooit zoveel mensen onder het mom van vrije seksuele expressie als slaaf zijn verkocht zichzelf als slaaf laten gebruiken. Een goede wet kan verschrikkelijke uitwerking hebben.

Verwerking

- *Kun je nog meer voorbeelden bedenken van de wet die gebruikt wordt om onrecht in de hand te werken?*

DOOR GELOOF IN JEZUS CHRISTUS

Maar wat is er dan mis met de wet en de strikte naleving ervan? Hoe kan het dat juist het strikte naleven van hoogstaande ethische principes zoveel ellende kan veroorzaken? In zijn brieven noemt Paulus een aantal factoren die daar toe bijdragen.

Allereerst is het zo dat het strikt naleven van een systeem van morele regels als individu of als groep vaak alleen maar verdeeldheid in de hand werkt. Dat is precies het punt dat de nieuwe leraren in Galatië willen maken: de christenen moeten zich onderscheiden van hun omgeving door duidelijke uiterlijke kenmerken. Ze moeten zich laten besnijden, zich houden aan de Joodse voedselwetten en ook de Joodse feestdagen in ere houden (Galaten 4: 10) en moeten ze op die manier zich onderscheiden van de rest van de samenleving. Er moet een strikt onderscheid zijn tussen Joden (en volgelingen van de Joodse Jezus) en niet-Joden. Hun strikte ethiek dient ertoe om af te zonderen. We zien dat vandaag ook bij groeperingen die een radicale levensstijl eropna houden: zij zondere zich af en zetten zich af. Maar op deze manier heeft een wet of een morele code geen verbindende kracht, maar is het juist een middel dat verdeeldheid en polarisatie, en daarmee spanning in de hand werkt.

Een tweede aspect vloeit daaruit voort: nadruk op strikte naleving van de wet werkt hoogmoed en verachting in de hand. Wanneer een groepering of een individu zich strikt houdt aan een morele code, maar anderen doen dat niet, dan ligt de verleiding op de loer om op die anderen neer te kijken. De nalevers van de wet zijn hoogstaande personen, terwijl de mensen die zich niet strikt houden aan de richtlijnen moreel verwerpelijk zijn. Dat zag je in Israel van Paulus dagen, waarin de Schriftgeleerden en Farizeeën neerkeken op niet-Joden en het gewone volk dat weinig met de wet had. Jezus vertelt op een gegeven moment het verhaal van een Farizeeër en een tollenaar, waarbij de eerste verachtelijk neerkijkt op de tweede (Lukas 18:9-14) Je ziet het vandaag de dag ook nog steeds, wanneer bijvoorbeeld politici vanuit hun eigen positie precies weten aan te geven wat er in ethisch opzicht aan schort bij hun tegenstanders en hen daarmee als moreel verwerpelijk wegzetten.

Een derde aspect betreft het gegeven dat het strikt naleven van een wet niet per se gepaard heeft te gaan met een betrokkenheid van het hart. De morele richtlijnen zijn ontstaan vanuit een bepaalde overtuiging, maar dat hoeft nog niet te betekenen dat het opvolgen van de richtlijnen ook echt van harte gaat. De wet die op zichzelf genomen goed is, kan zo heilig worden dat het een steriele tekst wordt die letterlijk moet worden opgevolgd zonder dat naar de diepere geest van de betreffende bepalingen wordt gekeken. Het naleven van de wet en de morele richtlijnen wordt dan een doel op zichzelf, in plaats van de bloei van het leven waar de wet voor

bedoeld was. Het naleven van ethische richtlijnen wordt dan een kwestie van regeltjes opvolgen en toepassen, zonder rekening te houden met de context.

Het vierde en laatste aspect is dat het naleven van de wet en een heel stelsel aan morele richtlijnen wel een heel mooi ideaal blijkt te zijn, maar dat het in de praktijk van het menselijk leven onmogelijk is om hieraan te voldoen. Paulus zegt in Galaten 5:3 tegen zijn lezers dat wanneer ze zich laten besnijden, dat ze zich dan aan heel de wet moeten houden. Je kunt niet maar een paar onderdelen eruit pikken om na te leven, maar je moet het hele ethische ideaal naleven. Het is alles of niets! Pas wanneer je als mens de hele wet of morele code tot in detail opvolgt, zal er sprake kunnen zijn van bloei. Maar juist daar schieten we als mensen in ieder opzicht tekort. Het lukt ons niet om ons ideaal te verwezenlijken, want gemakzucht, egoïsme, jaloezie, of een andere menselijke tekortkoming, maakt dat we de ethische richtlijnen met voeten treden. Op die manier zal het ons nooit lukken om werkelijke bloei en rust te vinden. Dat geldt des te meer voor de Joodse wet waar Paulus het in dit geval over heeft: als werkelijke bloei van de samenleving onder Gods liefhebbende leiding alleen mogelijk is wanneer de wet strikt wordt nageleefd, dan zal er nooit sprake kunnen zijn van dat het onrecht in deze wereld wordt rechtgezet. We kunnen nooit op zo'n manier leven dat we volmaakt zijn in Gods ogen.

Deze vier factoren samen - verdeeldheid, hoogmoed, formalisme en onmacht - vormen een dodelijke cocktail die ervoor zorgt dat de wet - zelfs al is deze wet door God gegeven - kan veranderen in een meedogenloos instrument in de hand van het kwaad. Daarom zegt Paulus: van de wet moeten we geen heil verwachten.

Verwerking

- *Welk van de bovenstaande factoren roept het meeste herkenning op? Welke het minst? Kun je uitleggen waarom?*

DOOR GELOOF IN JEZUS CHRISTUS

Paulus zet er een andere manier tegenover: rechtvaardig worden (= rechtvaardiging) vind alleen plaats door het vertrouwen te stellen op Jezus Christus. Nogmaals, dat heeft hij niet zelf uitgedokterd op een studeerkamer, maar heeft hij ontdekt toen Jezus zichzelf aan hem liet kennen. Op dat moment kwam heel Paulus' leven op z'n kop te staan en leerde hij dat door het kruis en de opstanding van Jezus er nieuwe werkelijkheid deze wereld binnen was gekomen.

Aan het kruis van Jezus werd de wet ontmaskert als een meedogenloos instrument in het hand van het kwaad. Jezus ging onschuldig ten onder aan alle wereldse en

religieuze idealen, en daarmee werd zichtbaar dat iedere menselijke poging om door de wet heil te brengen gedoemd was te mislukken.

Maar het kruis van Jezus toonde niet alleen negatief de onmogelijkheid van ons menselijk streven aan, het betekende tegelijk op een wonderlijke manier ook de weg waarop vergeving mogelijk was. In de dood van Jezus Christus rekende God af met onze schuld, onze hoogmoed, ons egoïsme. In Jezus Christus droeg God zelf de diepste consequenties van onze zonde en schuld, zodat er voor ons vergeving is. En nou zegt Paulus: als je je vertrouwen stelt op het kruis van Jezus hoef je als mens niet meer bang te zijn dat je wordt achtervolgd door misstappen uit verleden of dat je wordt afgerekend op al die keren dat je tekortschiet, maar mag je bevrijd van zonde en schuld leven. Een christen hoeft niet bang te zijn voor misstappen uit het verleden of falen in het heden, maar mag vertrouwend op Jezus zonder angst in het leven staan.

Jezus is echter niet alleen gekruisigd, maar ook opgestaan. En waar het kruis afrekent met overtredingen uit het verleden en het heden, daar opent de opstanding de weg naar de toekomst. Vertrouwen op de opstanding van Jezus betekent dat je als christen de toekomst vol hoop tegemoet, omdat je in Zijn opstanding ziet dat God een nieuwe schepping, een nieuwe werkelijkheid maakt. God zet alle dingen recht, daar getuigt zijn opstanding van.

Zo zijn kruis en opstanding van Jezus Christus de wijze waarop God rechtvaardiging schenkt. In de dood en opstanding van Jezus rekent God af met zonde en schuld uit het verleden en het heden, en opent God de weg naar de toekomst waarin alles en iedereen tot zijn recht komt.

Verwerking

- *In Jezus rekent God af met angst voor het verleden, heden en de toekomst. Op welk van de drie gebeden ligt jouw grootste angst?*

TENSLOTTE

Ik sluit af. Voor ons is het soms lastig om het betoog van Paulus helemaal te volgen. Het is soms wat taai en het vraagt geduld om hem werkelijk te begrijpen. Maar als we dat geduld opbrengen en ons niet laten ontmoedigen door de taaiheid, dan komen we in aanraking met een diepzinnige verwoording van het evangelie. Ieder menselijke idealisme is gedoemd te stranden op onze weerbarstige natuur. Dat gegeven hoeft ons niet wanhopig te maken, want God schenkt een nieuwe weg naar bloei en herstel. Een weg die niet gefundeerd is op menselijk idealisme, maar op goddelijke

liefde. Voor Paulus draait alles om Jezus Christus en wat Hij heeft gedaan aan het kruis en in het graf.